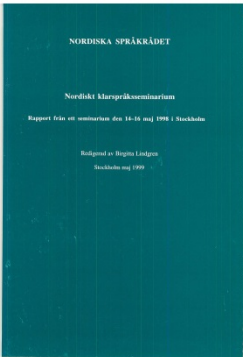

Klart språk i Norden

Titel:	Svenskt terminologiarbete - en resurs for svenska myndigheter och EU-oversättare	
Forfatter:	Anna-Lena Bucher	
Kilde:	Klart språk i Norden, 1999, s. 22-28	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© Netværket for sprognævne i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i denne udgivelse er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Svenskt terminologiarbete – en resurs för svenska myndigheter och EU-översättare

Anna-Lena Bucher

Terminologiarbete syftar till att få till stånd en effektiv kommunikation inom ett fackområde och också mellan olika fackområden. Fackmän samarbetar med terminologer för att skapa en enighet i begrepps- och term-bildningen inom olika fackområden.

Som terminolog har man förmånen (?) att i sitt språkvårdsarbete få koncentrera sig enbart på termerna och nästan helt lämna det övriga språket åt sidan. Man får stor respekt för termerna därför att de har ett högt informationsvärde och ger sig inte på att på egen hand byta ut dem mot ett allmännare ord eller en omskrivning; man vill i så fall först konsultera en ämnesspecialist.

Vad är en term?

En term är ett uttryck som genom tradition eller överenskommelse används inom ett visst fackområde i en väl avgränsad betydelse. (Termen *term* har trängt ut den tidigare använda *konstord* som var vanlig under 1700-talet.) För att ett språkligt uttryck skall kunna kallas "term" krävs att det är allmänt känt – helst erkänt – bland ämnesspecialister inom området i fråga. Det bör också råda enighet om det bakomliggande begreppet.

En term kan bestå av enkla ord: *kolv*, *fjäder*, *deformation*

Den kan också vara en sammansättning: *knäckkraft*, *töjningsutmattning*, *gasväv*

Den kan bestå av flera ord, en så kallad flerordsterm: lösgodsfärgad fiber (textil), *elektromagnetisk raketmotor* (rymd), *byggnad med särskilt bevarandevärde* (bygg).

Vissa termer lever ett rikt liv i allmänspråket vid sidan av sitt liv som term i fackspråket, t.ex. *besök* (finns också som sjukvårdsterm), *grundvatten*, *lera* (finns också som geologiterm). När en sådan term ges en snävare betydelse inom ett fackområde än vad den har i allmänspråket kallas detta för terminologisering. En motsatt process är avterminologisering, dvs. när en snäv fackterm av någon anledning börjar användas i allmänspråkliga sammanhang. Avterminologisering innebär inte alltid förändring vad gäller det bakomliggande begreppet men det som sker är att termen i allmänspråket förekommer ganska isolerad i förhållande till andra nära relaterade termer och att den allmänspråkliga betydelsen är mindre preciserad än den fackspråkliga. Ett exempel är termen *bogvisir* som snabbt kom ut till allmän användning i samband med Estonia-kata-

strofen. Termen finns med i den nyligen utkomna Nationalencyklopedins ordbok, vilket den antagligen annars inte skulle ha gjort. *Bogvisir* i den allmänspråkliga användningen motsvarar i stort det fackspråkliga begreppet. Ett exempel på ändring av betydelsen i samband med avterminologisering är *cement* som i allmänt bruk fått stå för något som en byggfackman skulle kalla *betong*.

Varför facktermer?

Fackfolk behöver termer för att kunna kommunicera klart och precist och för att kunna uttrycka sig så exakt som möjligt. Och alla är vi fackmän i någon bemärkelse och har vår uppsättning av termer som vi använder när vi utövar vår profession.

Vi som är terminologer använder t.ex. facktermer som: *term, begrepp, kännetecken, begreppsrelation*. Ni som arbetar med språkgranskning använder termer som: *syftning, relativ bisats, stilnivå*. På försäkringskassorna talar man om: *sjukpenning, sjuklöneperiod, kort sjukfall*. Inom skogsbruk och skogsvård talar man om: *dunge, lund, skog, hedskog, ängskog*.

En del termer uppfattas inte alls som svåra antingen därför att det är allmänord som terminologiserats eller därför att de, liksom sjukpenning, är välbekanta för många. Å andra sidan kan främmande, nyligen inlånade eller krångliga ord eller uttryck ibland uppfattas som "termer" men enligt vad som ovan sagts om termer är de inte alltid det eftersom det saknas en väldefinierad betydelse som är förankrad bland fackfolk. Exempel på sådana ord är *managementkoncept, paradigmskifte, policyfråga*.

Språkvårdare är väl medvetna om att man inte skall smycka texten med onödiga skrytfenor. Men en språkvårdare har också anledning att ibland se upp så att han eller hon inte istället byter ut riktiga facktermer. Vad säger en språkvårdare om han läser en text om språk där man har bytt ut den i och för sig ogenomskinliga facktermen verb mot ett annat mer beskrivande uttryck, t.ex. *handlingsord* eller *verksamhetsord*?

Terminologiarbetet i Sverige

Tekniska nomenklaturcentralen, TNC, är den centrala instansen i Sverige för terminologi och fackspråk och har regeringens uppdrag att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier. Rent konkret innebär det bl.a. att TNC initierar och genomför terminologiprojekt, sprider resultatet i fackordlistor eller i termdatabaser, utarbetar regler och anvisningar för utformning av sakprosa, ger upplysningar och råd i terminologifrågor, ger utbildning i terminologins teori och metoder. Orga-

nisatoriskt är TNC en ideell förening med ett 90-tal medlemmar (statliga myndigheter, branschorganisationer och företag).

Ibland möts vi på TNC av frågan: Känner inte fackmännen själva till innebörden i de facktermer som berör deras eget område!? Ett svar på den frågan är att TNCs själva tillblivelse (1941) egentligen berodde på att företrädare för i första hand olika tekniska fackområden kände ett behov av att beskriva och precisera sina respektive terminologier, att komma fram till gemensamma lösningar. Det var patentingenjörer, standardisere, uppfinnare, företrädare för Ingenjörsvetenskapsakademien, Svenska teknologföreningen och ASEA som initierade TNCs tillkomst. Den teori och metod som ligger till grund för terminologiarbetet, inte bara i Sverige, formulerades på 1930-talet av österrikaren och elektroingenjören Eugen Wüster. Wüster tog också initiativet till att den internationella standardiseringsorganisationen ISO bildade en kommitté som utarbetar standarder om terminologiarbetets metoder, principer, presentationssätt etc. (ISO/TC37 Terminology. Principles and Coordination). TNC deltar sedan många år som svensk representant i det arbetet.

Traditionellt har TNC arbetat tillsammans med fackfolk för att skapa ordning i en begreppsvärld som inte alltid är av naturen är välordnad. Resultatet av arbetet har ofta publicerats i ordlistor, och så gott som samtliga ordlistor i TNCs serie har tillkommit på initiativ från branschen i fråga. Exempel är Rymdordlista, Geologisk ordlista, Bergteknisk ordlista, Färg- och lackteknisk ordlista och Skogsordlista.

En väsentlig del i terminologiarbetet handlar om att i definitioner göra begreppspreciseringar och gränsdragningar mot nära relaterade begrepp. I exempelvis plan- och byggsammanhang är det viktigt att det finns en överenskommen och gemensam syn på var gränsen går mellan *flerbostadshus* och *småhus*. Innehåller ett småhus en eller flera bostäder och hur många bostäder innehåller ett flerbostadshus som minst?

småhus

bostadshus som innehåller högst två bostadslägenheter

Ur: TNC 95 Plan- och byggtermer

flerbostadshus

bostadshus med minst tre bostadslägenheter

Ur: TNC 95 Plan- och byggtermer

Betraktas ett *kök* som ett *rum*? (Svar: ja) Var går gränsen mellan *lucka* och *dörr*? (Svar: en dörr rymmer en person i upprätt ställning). Vad ingår i begreppet *dörr* – *dörrblad*, *karm* och *foder*? (Svar: dörrblad och karm).

Dessa nu nämnda begreppspreciseringar har gjorts i samarbete mellan bl.a. Boverket och TNC och finns dokumenterade i TNCs ordlistor.

Alldeles nyligen har TNC inlett ett samarbete med Socialstyrelsens beredskapsenhet som består i att utreda och komma fram till en gemensam syn på begrepp inom katastrofberedskapsområdet, ett område där bland annat militären, sjukvården och polisen skall kunna samarbeta snabbt och effektivt och där det vid katastroftillfället helst inte skall råda något tvivel om vad termerna står för.

Sedan Sveriges medlemskap i EU har stora uppdrag från Europeiska kommissionen dominerat TNCs verksamhet och översättare har blivit en ny och viktig målgrupp i vårt arbete. Om TNCs uppdrag inom olika fackområden har gått ut på att begreppsreda uppnås så handlar TNCs tjänster gentemot EU främst om att ge terminologistöd åt översättarna. TNC har haft till uppgift att komplettera Europeiska kommissionens termdatabas Eurodicautom med svensk terminologi inom en rad olika fackområden. Under åren 1995–1997 har vi kompletterat ca 110 000 poster med svenska termer inom ett 50-tal olika fackområden, och vi har nyligen fått ett glädjande besked om ett nytt uppdrag på ca 30 000 termposter.

Här är några exempel på termposter ur Eurodicautom som de ser ut sedan de kompletterats med svenska termer.

EURODICAUTOM

		<i>Subject</i>	operation, maintenance & servicing of machines and equipment test technology thermo-dynamics telecommunication technology
English	<i>Keyword</i>		ambient temperature
	<i>Definition</i>		1) effective average temperature of the immediate surroundings; esp. that of naturally-convected air just below heat-dissipating equipment or devices; 2) the temperature of the environment in which the apparatus is working
	<i>Reference</i>		Semiconductors Int Dic (F Angeli 1971) (DF1); CETOP-RP100 (DF2)
French	<i>Keyword</i>		température ambiante
	<i>Definition</i>		1) température du milieu, en général air, entourant un point ou un objet donné; 2) température du milieu ambiant dans lequel un appareil est en service
	<i>Reference</i>		Dic Int Froid (DF1); CETOP-RP100 (DF2)
German	<i>Keyword</i>		1) Umgebungstemperatur; 2) umgebende Temperatur
	<i>Definition</i>		Temperatur des umgebenden Raums, in dem ein Geraet arbeitet
	<i>Reference</i>		CETOP-RP100 (1,2,DF); Int Wb Kaeltetechnik(1)
Danish	<i>Keyword</i>		omgivelsestemperatur
	<i>Reference</i>		INT.KOELTEK.OBG.
Finnish	<i>Keyword</i>		ympäristölämpötila
	<i>Reference</i>		Saksalais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja
Swedish	<i>Keyword</i>		omgivningstemperatur
	<i>Definition</i>		lufttemperatur eller strålningstemperatur eller bådadåra som ett objekt utsätts för
	<i>Reference</i>		TNC 69. - 1978
Spanish	<i>Keyword</i>		temperatura ambiente
Italian	<i>Keyword</i>		temperatura ambiente
Portuguese	<i>Keyword</i>		temperatura ambiente
Dutch	<i>Keyword</i>		1) omgevingstemperatuur; 2) temperatuur van de omgeving

EURODICAUTOM

Subject horticulture - aquatic plants - general botany - plant diseases

- English** *Keyword* **apple banana**
Reference FAO, Terminology Bulletin N.24
Ar:Bananas
- Dutch** *Keyword* **Cubabanaan**
- Danish** *Keyword* **Kubabanan;æblebanan**
Reference Henning Bergenholtz,
Handelshoejskolen i Aarhus, Danmark
- Spanish** *Keyword* **banana manzana**
Reference FAO, Boletín de Terminología N.24
Ar:Bananos
- Portuguese** *Keyword* **banana de Cuba; banana-maca;**
LA: Musa paradisiaca sapientum
- French** *Keyword* **banane de Cuba; LA: Musa**
paradisiaca sapientum cubensis
Reference FAO, Bulletin de terminologie N.24
Ar:Bananes
- German** *Keyword* **Kuba Banane**
Reference FAO, Terminologie Bulletin N.24
Ar:Bananen
- Italian** *Keyword* **banana di Cuba**
- Swedish** *Keyword* **äppelbanan**
Reference Statens jordbruksverk (1997)

Avslutning

Jag skulle vilja avsluta med följande goda råd till språkvårdare och översättare som arbetar med fackspråkstexter och en uppmaning till svenska myndigheter.

Till språkvårdare:

Rör inte facktermen men förklara den gärna vid behov. Med andra ord, formulera aldrig om en fackterm. Om man gör omskrivningar eller byter ut facktermer mot enklare ord så skapar man en osäkerhet hos dem som kan terminologin. Kom ihåg att vi alla har en uppsättning av facktermer som vi tycker bäst signalerar vad vi vill säga och vi vill inte att någon annan skall röra våra termer.

Till översättare:

Kom ihåg att fackspecifika termer kan vara svåra att finna i ordlistor. Terminologer eller fackmän bör konsulteras. Översätt inte en fackterm ordagrant utan försök först att få en uppfattning om det bakomliggande begreppet och sök sedan reda på den etablerade svenska termen. Var medveten om att termer kan var bedrägliga eftersom de kan se lätta ut: *air dry wood* inom träbyggnadstekniken motsvarar inte av *lufttorkat trä* på svenska utan av *byggtorr virke!*

Till myndigheter:

Kom ihåg att TNC har en unik kompetens i praktiskt terminologiarbete och är en resurs att tillgå för de myndigheter och andra som, liksom Boverket och Socialstyrelsen, behöver begreppsreda och precision. Använd den!